

Geschiedeniswerkplaats 2HAVO

Hoofdstuk 1: Renaissance en opstand

1 Afbeelding

Karel V leunde op hem.

2 Tijdbalk

1 16e, 1500, 1600

2 1516, 1556

3 Kaart

a Spanje, Nederland, Zuid-Italië

b *Bijvoorbeeld:* Karel werd vorst van steeds meer Nederlandse gewesten.

c Holland, Vlaanderen

1.1 Een nieuwe tijd

1 Schilders worden kunstenaars

a B, C, A

b

c *Bijvoorbeeld:* De gildeleden in de optocht dragen dure kleren.

d *Bijvoorbeeld:* Tijdens een feestmaaltijd stond mannen voor hem op en toonden hun respect met een diepe buiging.

2

a 1560, 's-Hertogenbosch

b gilde van timmerlieden en metselaars

c *Bijvoorbeeld:* Als burgers een bijzonder werk wilden hebben dat de lokale vaklieden niet konden ontwerpen of uitvoeren.

3 Ondernemers

a 1 1500, 1800

2 1500, 1600

b 1 traditie

2 traditie

3 nieuw

4 nieuw

5 nieuw

c 1 machines

2 efficiënter

d *Bijvoorbeeld:* Je verdient meer als je zaken zo snel mogelijk voor elkaar krijgt.

4 Een verbeterde kalender

- 1 lijst, jaar
- 2 aarde, zon
- 3 maan, aarde
- 4 1582, tien
- 5 elf, maanmaanden

5

a

Perioden	Tijdvakken	Jaartallen	Afb. nr.	Soorten samenlevingen
Prehistorie	1 Tijd van jagers en boeren	tot 3000 v.C.	A	JV
				LS
Oudheid	2 Tijd van Grieken en Romeinen	3000 v.C. - 500	B	LSS
Middeleeuwen	3 Tijd van monniken en ridders	500 - 1000	C	LS
	4 Tijd van steden en staten	1000 - 1500	D	LSS

b

Perioden	Tijdvakken	Jaartallen	Hoofdstukken	Afb. nr.
Vroeg-moderne tijd	5 Tijd van ontdekkers en hervormers	1500 - 1600	1, 2	E
	6 Tijd van regenten en vorsten	1600 - 1700	3	F
	7 Tijd van pruiken en revoluties	1700 - 1800	4	G
Moderne tijd	8 Tijd van burgers en stoom machines	1800 - 1900	5, 6	H

c

Soort samenleving	Hoofdstuk	Afbeelding (bladzijde)
Landbouwstedelijke samenleving	1-4	4 (8)
Industriële samenleving	5 en 6	8 (122)

d

Periode	Tijdvakken	Jaartallen	Afb.nr.
Moderne tijd	9 Tijd van de wereldoorlogen	1900-1950	I
	10 Tijd van televisie en computer	1950 tot heden	J

6

a *Bijvoorbeeld:* Pasen werd niet op de juiste datum gevierd.

- b**
- 1 F
 - 2 F
 - 3 F
 - 4 V
 - 5 V
 - 6 F
 - 7 F

c *Bijvoorbeeld:* Ja, zijn kalender werd in veel landen ingevoerd.

d *Bijvoorbeeld:* Zij erkenden het gezag van de paus niet.

7 **Eindopdracht**

1200 1300 1400 1500 1600 1700 1800 1900 2000
<i>Bijvoorbeeld:</i>
vanaf 1970 digitale klok
vanaf 1300 mechanische klok
vanaf oudheid zonnepijlers

1.2 De renaissance

1 De mens en de wereld

- 1 Nieuw
- 2 Oud
- 3 Nieuw
- 4 Oud
- 5 Oud
- 6 Nieuw
- 7 Oud
- 8 Nieuw
- 9 Nieuw
- 10 Nieuw
- 11 Oud

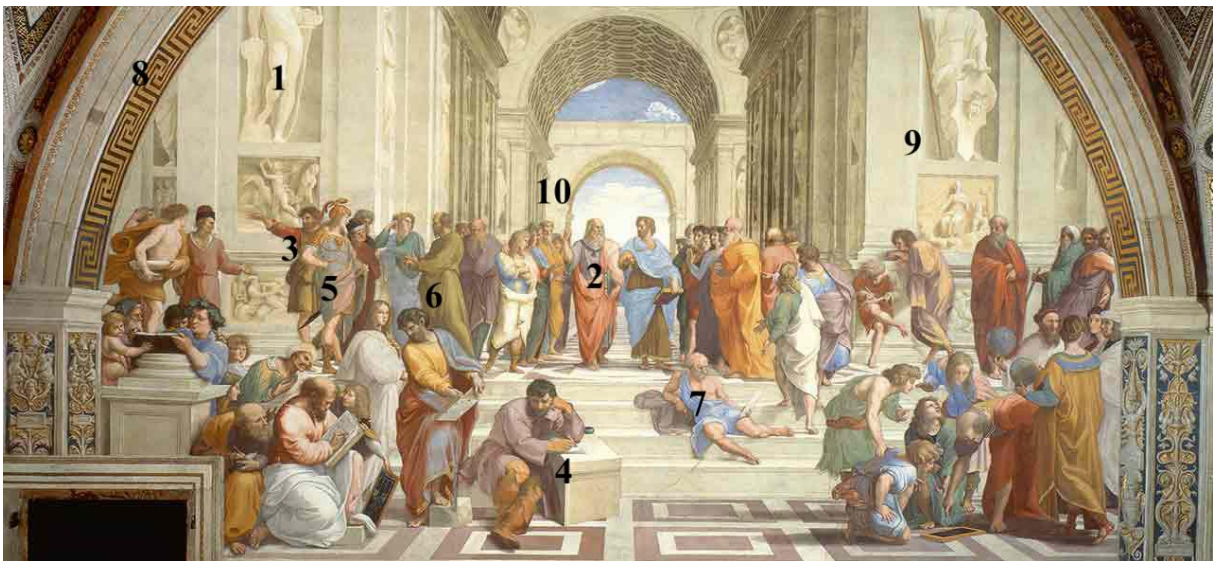
2 Belangstelling voor de oudheid

a *Bijvoorbeeld:* Ze genoten van het leven. Ze wilden de wereld begrijpen en beheersen.

- b
- 1 wedergeboorte
 - 2 Europese, 1500, herboren, klassieke cultuur
 - 3 die periode een onbelangrijke tussentijd was

3

a

- b
- 1 V
 - 2 W
 - 3 B
 - 4 B

4

a A, C

- b
- 1 het leven van Jezus en over de begintijd van het christendom.
 - 2 hij ontdekte dat de Latijnse Bijbel vol fouten zat.

5 Vernieuwing van de kunst

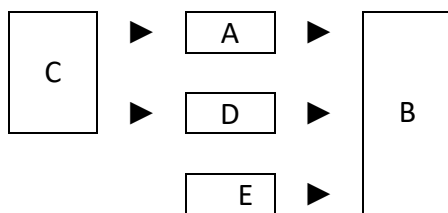
a de vroege geschiedenis van de joden en het jodendom.

- b**
1 13
2 11
3 10
4 10

6

Bijvoorbeeld: De Mona Lisa is een mooi en volmaakt schilderij van een vrouw in de natuur. Door studie was Leonardo daarin geslaagd.

7 Verspreiding

8 Eindopdracht

Bijvoorbeeld: Hij liet zich inspireren door klassieke schrijvers en schreef toneelstukken die in de oudheid spelen.

1.3 De kerk valt uiteen

1

a Die hadden niets te maken met het oorspronkelijke christendom.

b *Bijvoorbeeld:* Ze hadden hebzucht en machtswellust.

c *Bijvoorbeeld:* 1 Door de boekdrukkunst werden er veel kopieën van gemaakt. 2 Veel mensen ergerden zich aan de kerk.

2

A, B, E

3 Splitsing van de kerk

a *Bijvoorbeeld:* 1 Het vele geld dat de paus zo verdiende aan arme gelovigen werd besteed aan kunst en gebouwen. 2 De kerk verkocht vergeving van zonden en dat kon God alleen.

b *Bijvoorbeeld:* Hij schreef erover in een brief aan een bisschop.

c B, A, C, D, E, F

d 1 onjuist

2 juist

4

a *Bijvoorbeeld:* Op afb. 16 (1521) is hij jong. Op afb. 1 (1555) is hij oud.

b *Bijvoorbeeld:* Hij heeft eenvoudige kleding en was tegen luxe en hebzucht.

5

a

b *Bijvoorbeeld:* Om te laten zien hoe aflaathandel werkte en dat hij tegen aflatenhandel was.

- c** 1 *Bijvoorbeeld:* Was de paus bij de aflatenverkoop?
2 *Bijvoorbeeld:* Waarom betaalden gelovigen voor een aflaat?
3 *Bijvoorbeeld:* Waren alle aflaatverkopers slechte mensen?

6 Katholieken en protestanten

a A, C

b A Protestanten

B Katholieken

C Protestanten

D Katholieken

E Protestanten

F Katholieken

c 1 Duitsland, Scandinavië

2 Frankrijk, Nederland

7 Strijd tussen godsdiensten

a Karel V en protestantse vorsten

b Voortaan mocht iedere Duitse vorst zelf bepalen welke godsdienst hij toestond in zijn gebied.

c Frankrijk is een katholiek land, maar calvinisten hebben ook rechten.

d Ze werden opgespoord, gevangengenomen en soms levend verbrand met hun boeken.

8

a Vorsten vonden dat al hun onderdanen hetzelfde geloof moesten hebben.

b *Bijvoorbeeld:* Er zijn 70 geloofsgroepen in Nederland waarvan foto's zijn gemaakt. De mensen op de foto dansen en klappen tijdens hun kerkdienst.

9 Eindopdracht

Bijvoorbeeld: Een gevolg van de Hervorming is dat er nu veel rooms-katholieke én protestants-christelijke scholen zijn.

1.4 De Nederlandse Opstand

1 De Nederlanden

- a Hij had ze geërfd of veroverd.
- b
 - 1 geweest
 - 2 geweest
 - 3 vorst
- c *Bijvoorbeeld:* Ze wilden betaalde ambtenaren en centrale wetten die overal geldig waren.
- d
 - 1 die schadelijk was voor hun rechten.
 - 2 de vervolgingen van protestanten.

2 De Opstand tegen Spanje

- a C, B, D, A, E, F
- b gehoorzaamheid van de Nederlandse onderdanen
- c 1568, 1648

3

- a *Bijvoorbeeld:* Meer mensen werden calvinist.
- b *Bijvoorbeeld:* Filips trad strenger op tegen de calvinisten dan Karel V.
- c *Bijvoorbeeld:* In opdracht van Filips II trad Alva vanaf 1568 nog strenger op tegen de calvinisten.

4 Verdeeldheid in de Nederlanden

- a *Bijvoorbeeld:* Ook andere Zeeuwse en Hollandse steden kozen partij voor de prins van Oranje.
- b *Bijvoorbeeld:* Door die oorlog kon Filips II de strijd in de Nederlanden niet meer goed betalen. Daardoor kregen de geuzen heel Holland en Zeeland en andere gebieden in handen.
- c 1579, zuidelijke, noordelijke, Utrecht

5

C, D

6

- a *Bijvoorbeeld:* Volgens de tekst doodden de Spanjaarden 'allen die zij gewapend in de straat aantreffen'. Volgens de afbeelding schoten ze ook een oude ongewapende man dood.
- b *Bijvoorbeeld:* De afbeelding is door een Nederlander gemaakt. De tekst is van een Spanjaard.
- c *Bijvoorbeeld:* Allebei niet betrouwbaar want ze kloppen niet met elkaar. In beide bronnen zit negatieve informatie over de vijand.

7

- a *Bijvoorbeeld:* Ze hadden liever te maken met de Turken, die andersdenkenden vrijer lieten dan de paus.

b *Bijvoorbeeld:* Aan de kant van de geuzen want in de titel van zijn boek staat 'strengere belegering' en 'verlossing' van Leiden.

8 **Nederland wordt onafhankelijk**

a 1 de leiders van de noordelijke gewesten besloten de soevereiniteit van Filips II niet meer te erkennen.

2 de noordelijke gewesten de Republiek der Verenigde Nederlanden stichtten.

b Zeeuws Vlaanderen, Noord-Brabant, Limburg

c *Bijvoorbeeld:* Deze gebieden werden toen door de Spanjaarden overheerst.

9

a “Wanneer een koning zijn onderdanen niet meer beschermt, maar onderdrukt en over hen heerst als over slaven, dan is de koning een tiran.”

b 'mogen in zijn plaats een andere vorst nemen'

10 **Eindopdracht**

a *Bijvoorbeeld:* Op 1 april 1572 verloor Alva Den Briel aan de watergeuzen.

b erenaam, scheldnaam

1.5 **De wereld van het Wilhelmus**

1 De betekenis van het Wilhelmus

- a** 1 1568
2 Willem van Oranje
3 de koning van Spanje
4 Alva
- b** *Bijvoorbeeld:* Hij erfde het vorstendom Orange met de titel Prins van Oranje.

2 Een populair lied

- a** *Bijvoorbeeld:* Het was eerst vlot en werd in de 17e eeuw statig.
- b** *Bijvoorbeeld:* Ze zongen het om de moed erin te houden.
- c** Met het lied werden de ideeën van de Opstand verspreid.
- d** 1 aanhangers van de Oranjes.
2 1932

3

- a** “de tirannie verdrijven”
- b** *Bijvoorbeeld:* Vertrouw op God tegen de Duitse bezetting.
- c**

- d** 3, 4 en 5

4 Nederlandse en Spaanse opvattingen

- a** 1 tegen het wettige gezag.
2 vrijheidsstrijd
3 ware geloof
4 ware geloof
- b** liederen, pamfletten, schilderijen
- c** 1 valse bedriegers en verraders die hun volk misleiden
2 beschermer van het geloof en van de kunsten
3 ridderlijk

5

a

b

1 gebed

2 Alva

3 Nederlandse opstandeling

c

Bijvoorbeeld: Ja met dit lied in een liedboek uit 1581 werden negatieve ideeën over Alva verspreid.

6

a

Bijvoorbeeld: Nee. De schilder was er niet bij en baseerde zich negen jaar later op het verhaal van Spinola, een onbetrouwbare getuige. Het schilderij moest hangen in het paleis van de Spaanse koning en moest dus positief zijn over het Spaanse optreden.

b

Bijvoorbeeld: Een goed idee. Het is een beroemd schilderij dat gaat over Breda, dus daar mag de stad trots op zijn. En de overgave werd al na twaalf jaar ongedaan werd gemaakt.

8

a

“dat wij er niet op uit zijn bestuurders of burgers ook maar de geringste schade te berokkenen.”

b

Wij zoeken papen, monniken en andere roomse misdadigers.

9

a

Bijvoorbeeld: het statige tempo en de oude tekst

b

Bijvoorbeeld: Nee, want het lied gaat over de strijd tegen Spanje, waardoor Nederland een onafhankelijk werd. Als je het lied zingt, denk je daaraan. De melodie mag zo blijven, omdat deze al vanaf de 17e eeuw zo wordt gebruikt.

c

Bijvoorbeeld: Oneens. Scholen moeten dit zelf bepalen, niet de overheid.

d

Bijvoorbeeld: Oneens. Scholen moeten dit zelf bepalen. Maar ik vind het wel goed als zo veel mogelijk Nederlanders leren over de betekenis van het Wilhelmus.

1

Het tijdvak

1

B, C, A, E, D

2

a5C, b5A, c5B

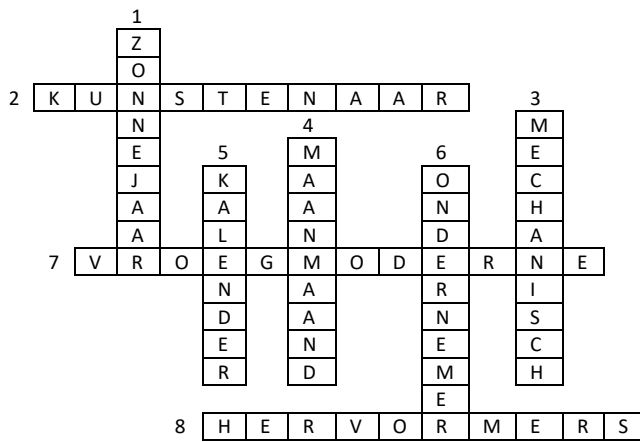
3

- a** Bijvoorbeeld: Erasmus leest een boek omdat hij een humanist was, wat hoorde bij de renaissance.
- b** 5B (*bijvoorbeeld:*) want Kenau verdedigde Haarlem tegen de Spanjaarden tijdens de Tachtigjarige Oorlog.
- c** 5C (*bijvoorbeeld*) want je kunt de klassiek elementen goed zien die in het gebouw rechts zijn verwerkt.
- d** 5A (*bijvoorbeeld*) want Calvijn (die een Bijbel leest) was één van de hervormers die brak met de katholieke kerk.

1 Test jezelf

1.1 Een nieuwe tijd

1

2

- 1 kunstenaars, ambachtslieden
- 2 meer te verdienen hielden
- 3 personeel, efficiënter, mechanische
- 4 paus, natuur

1.2

3

Q W E R T Y U R E N A I S S A N C E I
P O N I E U W E T E S T A M E N T A S
D F G H J K L Z H U M A N I S T X C V
M E N S - E N W E R E L D B E E L D B
N V M E N T A L I T E I T P O I U Y T
S O U D E T E S T A M E N T G H U D F

4

a C, D

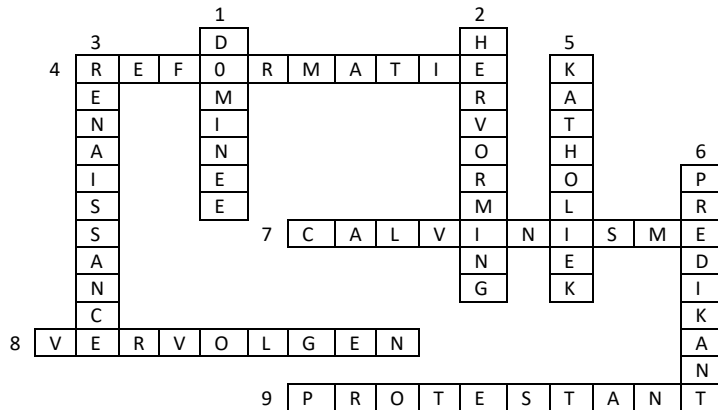
b 1 kunstenaars, geleerden

2 kunstenaars

3 boeken

1.3 De kerk valt uiteen

5

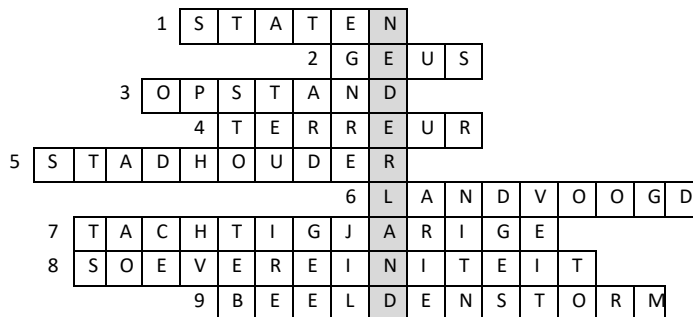

6

- a 1 gevolgen
2 gevolgen
3 gevolg
4 oorzaak
- b A, B, C

1.4 De Nederlandse Opstand

7

8

- a A, C
- b A, D, E, B, C
- c 1 zuidelijke
2 noordelijke
3 noordelijke
4 noordelijke

1.5 De wereld van het Wilhelmus

9

a A, C

b A T

B V

C T

D V

c 1 bedriegers en verraders

2 katholieke geloof en van de kunsten

1 Kenmerkende aspecten

10 5A 21

5B 21

5C 22

1 Herhaling

1.1 Een nieuwe tijd

1

- 1 ambacht
- 2 creativiteit, om iets moois te maken
- 3 ontdekkers, hervormers
- 4 vroegmoderne

2

- 1 meer
- 2 minder
- 3 meer
- 4 meer, meer

3

- a** Om hem beter te laten kloppen met de natuur
- b** 1 maanmaand
2 zonnejaar

1.2 De renaissance

4

- 1 B
- 2 A

5

- a** cultuur, renaissance, mentaliteit, Romeinen, belangstelling, klassieke
- b** B, C

6

- B, D

7

- A, C

1.3 De kerk valt uiteen

8

- 1 meer
- 2 minder
- 3 meer
- 4 meer

9

- A, D

10

A, D

11

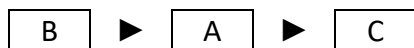
A, D

1.4 De Nederlandse Opstand

12

C, D

13

14

B, C

15

- 1 directe
- 2 indirecte
- 3 direct

1.5 De wereld van het Wilhelmus

16

a *Bijvoorbeeld:* In het lied legt Willem van Oranje uit waarom hij in opstand kwam tegen Spanje.

b een lied dat namens een volk wordt gebruikt

17

a *Bijvoorbeeld:* Met het lied werden de ideeën van Willem van Oranje over de Opstand verspreid.

b *Bijvoorbeeld:* 1 Het werd na 1648 populair onder aanhangers van Oranje. 2 In de 17e eeuw werd het vlotte tempo vervangen door een statig tempo. 3 Het werd in 1932 het Nederlandse volkslied.

18

a B, C, D

b 1 bedriegers en verraders, misleiden
2 katholieke geloof, kunsten

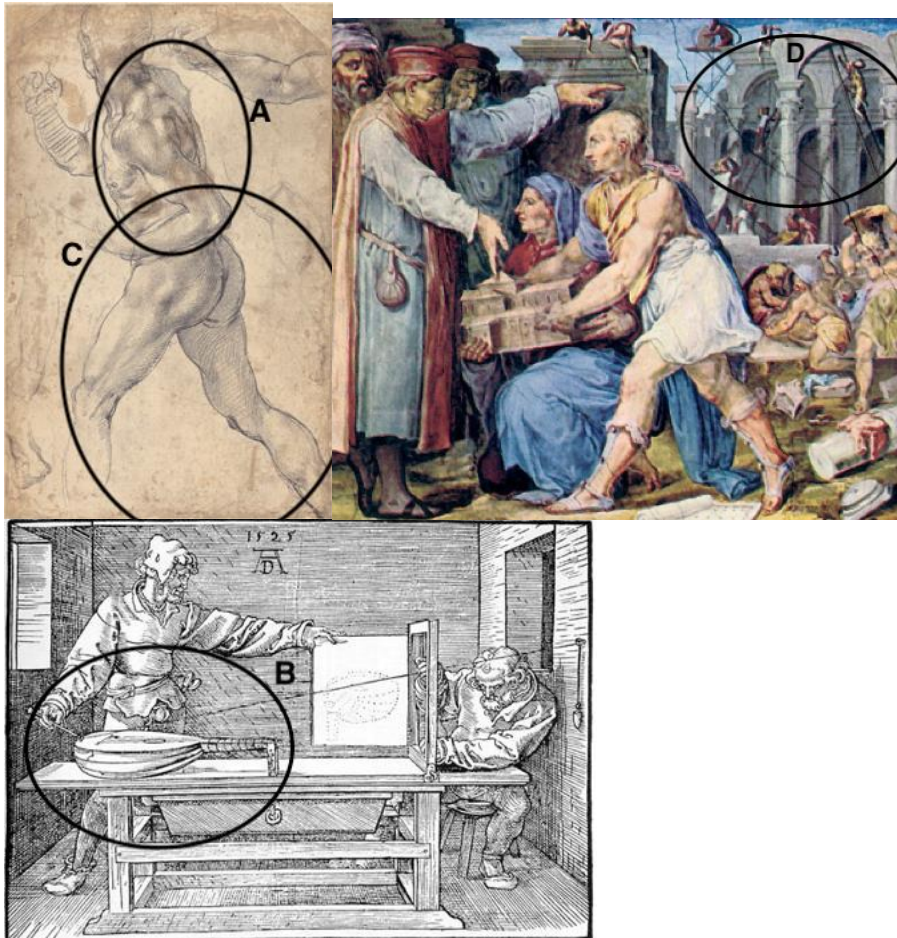
1 Verdieping

1.1 Een nieuwe tijd

- a Er waren steden en veel windmolens waarmee graan werd gemalen.
- b Er kwamen veel vreemdelingen. Er was veel vrijheid. Er was een multiculturele samenleving. Er waren contacten met veel landen.
- c Bijvoorbeeld: In 1565 was de bevolking erg gegroeid, maar kort daarna werd de bevolking in korte tijd veel kleiner.
- d 1 Bijvoorbeeld: wat is er gebeurd met de Antwerpse bevolking na 1585?
2 Waardoor werd de bevolking plotseling zo veel kleiner?

1.2 De renaissance

2
a

- b 1 meningen
2 subjectief
3 dezelfde eeuw als
4 oudheid

1.3 De kerk valt uiteen

3

a Luther had gezegd: 'Ik geloof niet in de beweringen van pausen en kerkvergaderingen'

b *Bijvoorbeeld:* Christenen die gehoorzaam zijn aan de katholieke kerk.

c *Bijvoorbeeld:* Hij werd niet met bewijzen uit de Bijbel of met verstandelijke argumenten overtuigd.

4

Bijvoorbeeld: Ja bruikbaar, want het gaat over het conflict tussen protestanten en katholieken in het Duitse rijk.

1.4 De Nederlandse opstand

5

a 1 Romein

2 Groen van Prinsterer

3 Fruin

4 Van Gelder

b *Bijvoorbeeld:* Er waren vele redenen en oorzaken waardoor mensen opstandig werden. Bij hun onderzoek legden de historici op verschillende zaken de nadruk.

1.5 De wereld van het Wilhelmus

6

a

b *Bijvoorbeeld:* De positieve aandacht voor Filips

7

a “ter ere Gods, ter verbreiding van zijn Woord, ter bescherming van de gelovigen, ten dienste van de koning, ter bescherming van het land, ter verdediging van de vrijheid en de privileges. Omdat wij nu inzien, dat de waarheid niet tot de koning doordringt, en omdat het ons door de trouwe onderdanen van Zijne Majesteit, zowel van de ene als van de andere religie dringend verzocht is.”
acht

b *Bijvoorbeeld:* Tussen 1568 ('wapens' zijn 'opgenomen') en december 1580 voordat Willem Filips afzwoer (hij was nog 'ten dienste van de koning').

8

- a** Bijvoorbeeld: Volgens beide bronnen moet een vorst goed voor zijn onderdanen zorgen.
- b** Bijvoorbeeld: Filips vond dat hij goed zorgde voor zijn onderdanen, en de Nederlanders vonden dat niet.
- c** Bijvoorbeeld: Filips was een erg gelovige katholiek en daardoor vond hij dat hij het katholieke geloof tegen het protestantisme moest beschermen. De protestantse Nederlanders vonden hem daarom juist een tiran.